

Flersproget lyrik - faglige og personlige stemmer i klasserummet

Katrine Højbjerg Jacobsen

Cand.mag. i samfundsfag og dansk

Lektor, Aarhus HF og VUC

khj@aarhushfoghuc.dk

Mia Kullegaard Brun

Cand.mag. i nordisk sprog og litteratur og religionsvidenskab

Lektor, Aarhus HF og VUC

mkb@aarhushfoghuc.dk

Hvis man i en dansk kontekst skal lære Dansk som andetsprog (DSA) på gymnasialt niveau, foregår det på HF-enkeltfag, der udbydes på HF og VUC'er en god håndfuld steder i landet. DSA blev først et permanent fag i den gymnasiale fagrække i 2020 efter en lang og vindblæst periode som forsøgsfag. Denne artikel vil sætte fokus på flersproget lyrik i undervisningen i DSA og et mere helhedsorienteret syn på de voksne kursister, vi møder på HF-enkeltfag. Vi er teoretisk inspireret af Claire Kramsch og hendes *multilingual subject* og af at lade kursisterne træde frem som hele mennesker (Kramsch, 2009). Vi arbejder med at koble den danskfaglige læring og kursisternes faglige stemmer sammen med deres personlige stemmer, hvor følelser, holdninger og æstetiske præferencer får plads. Artiklen undersøger, hvad der sker i klasserummet og i kursisterne, når de oplever og samtaler med lyrik, der rummer flersprogede og flerkulturelle stemmer.

Erfaringer fra klasserummet

Denne artikel udspringer af vores masterprojekt *Hvert ord skal betyde noget. Flersproget og flerkulturel lyrik i samtale med kursisternes faglige og personlige stemmer*, DPU 2024. I forbindelse med masterprojektet lavede vi en sproglig etnografisk inspireret undersøgelse på vores egen arbejdsplads - et case-study på et DSA B-hold med afsæt i en intervention, hvor en kollega underviste i flersprogede digte. Vi filmede undervisningen og indsamlede digte, som kursisterne havde skrevet i timen, og efterfølgende lavede vi interviews med fire

kursister. Vi trækker på vores analyse fra masterprojektet i denne artikel samt supplerende erfaringer fra undervisningen i DSA på C- og B-niveau fra skoleårene 2023-24 og 2024-25.

Subjektet i undervisningen

Claire Kramsch har i bogen *The Multilingual Subject* fra 2009 både fokus på flersprogethed og subjektet. Den, der lærer et nyt sprog, betegner hun som *the multilingual subject*, og med sin brede tilgang til sprog og sproglæring bliver subjektets identitet og identitetsdannelse en central del af sproglæring og sprogundervisning. Kramsch har ikke direkte fokus på andetsprogstilegnelse, men på fremmedsprogstilegnelse - dog er hendes blik på det hele menneske, der lærer et nyt sprog, lige så vigtigt, hvis ikke vigtigere, i forhold til mennesker, der lærer dansk som andetsprog i Danmark. For disse mennesker er dansk måske deres tredje eller fjerde sprog, men vi opererer med betegnelserne dansk som andetsprog og andetsprogstilegnelse, fordi det er mennesker, der lærer dansk for at kunne uddanne sig i Danmark og for at kunne leve som medborgere i det danske samfund.

Kramsch opererer med et dynamisk subjekt, der udvikler sig som menneske i mødet med sprog, og sproget er derfor med til at forme subjektets identitet. Sprog er noget, man lærer, bruger, men også lever og er (Kramsch, 2012). Oplevelsen af at lære sprog er såvel kognitiv, som kropslig og følelsesmæssig:

“Since it cannot be spoken or written without engaging the body of the speaker/writer, its use leaves cognitive and affective traces in the user’s perceptual make-up and in his or her sense of self.” (Kramsch, 2009: 41).

Det er derfor vigtigt at se den, der lærer sprog, som et helt menneske med krop og følelser. I undervisningen i DSA er det hele menneske i spil, men det er ikke alt indhold eller alle didaktiske øvelser, der inviterer til, at man bringer subjektet i fokus. Vi undersøger, hvordan man gennem anvendelsen og didaktiseringen af arbejdet med flersproget lyrik kan skabe et rum, der inviterer til, at kursisterne bringer sig selv i spil samtidig med, at de lærer sprog. Vi er med inde i klasserummet, både som observatører og undervisere, når kursisterne samtaler og skriver, og denne praksisnærhed er central for at forstå, hvad der sker mellem voksne mennesker, der lærer dansk som andetsprog.

Lyrikkens sproglige oprører

Som undervisere er vi altid på udkig efter det materiale, der får det til at gnistre i os og forhåbentligt også i vores kursister, og vi kan ikke gå ind i en boghandel uden at kigge efter litteratur, der taler ind i det flersprogede og flerkulturelle klasserum, vi til daglig underviser i. En dag faldt blikket på Naiha Khiljees spoken word-digte *KÆRE SØSTER* fra 2020. På forsiden råber turkise versaler op om forfatternavn og titel, mens en stregtegning af en cool, slentrende ung kvinde med opsmøgede bukser, håndtaske, John Lennon-solbriller og hijab inviterer læseren indenfor i digtsamlingens univers. Digtet ”Zombie” handler om at være barn af forældre, der er kommet til Danmark, og hvordan børnene bliver konfronteret med forældrenes sårbarhed og strategi for at

forsøge at være usynlige i samfundet. Gennem et pakistansk ordsprog “Naiki kar, darya mei phenk” tematiseres dét, hvordan sprog både kan være bærer af identitet og indebære identitetstab.

Amina Elmis digtsamling *Barbar [Tavshedens objekt]* fra 2023 indeholder ligeledes digte, der taler direkte ind i det flersprogede klasserum. Bag den sorte forside med gul skrift opererer flere af digtene med en direkte flersproglighed, hvor somaliske ord er med til at tematisere blandt andet kulturmøder, kærlighed og kvindeliv. I digtet “hvordan siger jeg” søger det lyriske jeg efter ord, men finder også ordene til at udtrykke sin kærlighed til en anden kvinde. Digtet skildrer en indre forhandling om kultur og identitet, hvor de somaliske ord “gabadh baan jeclaaday” udfordrer både æstetisk og betydningsmæssigt. Vi bruger både “Zombie” og “hvordan siger jeg” i vores undersøgelse af flersproget lyrik i klasserummet.

Når ordene gør modstand

Gabadh baan jeclaaday

I det følgende afsnit analyserer vi en klasesamtale om Elmis digt “hvordan siger jeg” på et DSA B-hold med 22 voksne kursister, 19 kvinder og 3 mænd, i alderen 18-50 år. Her er den direkte flersproglighed i form af somaliske ord i digtet med til at skabe et forhandlingsrum, hvor kursisterne i fællesskab afkoder ordenes betydning. Her vises sproglig opmærksomhed, undren og lyst til at forstå. I klassen melder en kursist sig til at læse digtet højt, men hun stopper op, da hun bliver i tvivl om udtalen. Her gør sproget i digtet modstand og tvinger kursisten til øget sproglig opmærksomhed. Det er bemærkelsesværdigt, at det danske sprog bliver det velkendte, og det somaliske sprog det ukendte (Brun og Jacobsen, 2024). Flere kursister tilbyder sig som kendere af det somaliske sprog, og i fællesskab hjælper kursisterne hinanden med at læse og afkode digtet og gensidigt udvide det fælles sproglige repertoire i klasserummet. Nogle kursister kan spejle sig i sproget, og for andre bliver ordene et vindue ud til et nyt sproglandskab. Kursister og underviser når sammen frem til, at sætningen betyder: “jeg er forelsket i en pige”, og der følger senere en markant forhandling om køn, seksualitet, religion og kultur, hvor mange kursister tydeligt markerer sig som *multilingual subjects*. Noget, der kan være et lille skridt hen mod et liv i et åbent, mangfoldigt samfund.

I digtet har det danske ord ‘tyngde’ en central betydning og placering, og det bliver også genstand for kursisternes fælles forhandling og ordarbejde, og de byder ind med viden fra forskellige fagområder. En kursist bringer ordet ‘tyngdekraft’ på banen, og underviseren griber ordet og spørger om, i hvilke fag man lærer om tyngdekraft. Det bliver til 29 ytringer fordelt mellem underviser og kursister, og kursisterne byder ind med faglige ord som ‘natur og teknik’, ‘naturvidenskab’, ‘massefylde’, ‘vægt’, ‘kilo’, ‘Newton’ og ‘hastighed’. Kursisterne forhandler og supplerer hinandens ordarbejde, og det grundige arbejde med ordet tyngdekraft muliggør en bevægelse fra ordet ‘tyngde’ på et konkret plan til ordets metaforiske betydning. En kursist spørger for eksempel: “Så betyder det vægt?”, og her kobler hun billed- og realplan sammen og fanger det flertydige i udsagnet. En anden kursist griber billedplanet med fortolkningen: “Som om hans handled er det tungeste i verden” og laver her et skift i ordklasse fra substantiv til adjektiv, fra ‘vægt’ til ‘det tungeste’. Den fælles forhandling fører altså både til sproglæring og til en analyse med inddragelse af et danskfagligt begreb, når en kursist til sidst konkluderer: “Det er en metafor.” (Brun og Jacobsen, 2024). Det høje aktivitetsniveau viser

blandt andet, at nye og udfordrende ord ikke kun er besværlige, men også åbner op for en lyst til sproglæring. Uanset hvilke sprog de er på.

Naiki kar, darya mei phenk

På et andet B-hold med 25 kursister, 4 mænd og 21 kvinder i aldersgruppen 19 til 57 år, møder kursisterne Khiljees digt "Zombie" ved at høre og se digterens egen oplæsning på YouTube. I ordarbejdet med digtet byder en kursist ind med en oversættelse af ordsproget "Naiki kar, darya mei phenk", der oversættes til "Gør en god gerning og smid den i floden". Flere kursister viser ejerskab over ordene ved at forklare, at de også kender ordsproget fra arabisk og viser her metasproglig bevidsthed. The multilingual subject får plads, når det anerkendes som en ressource at trække på flere sprog. Flere kursister formulerer en spejling i digtets tematik omkring den udfordring og det tab, der ligger i, at eksempelvis et velkendt ordsprog ikke direkte kan oversættes til det nye sprog, man gerne vil udtrykke sig på. Kursisterne undrer sig over, at der ikke findes et tilsvarende ordsprog på dansk, og der bliver åbnet op for en større samtale om kulturelle ligheder og forskelle. Ordsproget er også fremmed for underviseren, og det fører til, at nogle kursister nu bliver de sproglige eksperter i klasserummet, hvilket skaber et interessant og vigtigt skifte i rollefordelingen og giver plads til nye positioneringer. Måske fordi der kun er en enkelt sætning på et andet sprog end dansk i de to digte, bliver sætningen afgørende i det fælles forhandlings- og forståelsesrum. Den ændrer dynamikken på holdet, skærper kursisternes sproglige opmærksomhed og skaber undren og engagement. Kursisterne får brug for hinanden, for hinandens sproglige repertoarer og forhandlingsvillighed, og de får oplevelsen af, at hvert ord skal betyde noget.

Fra forhandlinger til selvfortællinger

Gennem samtaler om flersprogede digte i plenum skabes der adgang til flere af kursisternes sproglige ressourcer, og denne adgang gør det både legitimt, sjovt og oplagt at lade kursisterne trække på deres mange sprog i en sekvens med digtskrivning. Her kan de få mulighed for at bruge sig selv og deres sproglige repertoarer og dermed agere som hele flersprogede subjekter. Man kan betegne et sådant rum i undervisningen som et *translanguaging space* (Garcia og Wei, 2014: 24), og det er netop det rum, vi forsøger at skabe og fastholde.

På et C-hold bestående af 23 kvinder og 5 mænd mellem 18 og 56 år skal kursisterne også skrive deres egne "hvordan siger jeg"-digte efter en classesamtale om Elmis digt, og de bliver instrueret i at skrive på dansk med inddragelse af en verslinje på et andet sprog. Her ser vi et digt fra en kursist, der i skriveprocessen veksler mellem arabisk og dansk, og det færdige digt afslører muligheden for transfer fra ét sprog til et andet - både direkte og indirekte.

Kursistens digt:

Hvordan siger jeg, أن تقل ثورو حولها, du er mit hjerte, min sjæl og hele mit liv Til
den, hvis hjerte banker af ømhed. Det første mine læber sagde MOR.
Du er min behandling under min sygdom, du er sjælens medicin, der altid fjerner tidens sår, når jeg sidder i dit
skød føler jeg ømhed og tryghed
Du er mit livs lys og lyset på min vej. Du er en perle og uerstattelig skat
Hvis jeg kunne vælge mit land, ville jeg vælge min mors hjerte, hvor jeg ville sove i fred og vågne op i fred.
Når jeg siger ordet MOR, mener jeg HELE VERDEN for mig.
Må Gud beskytte dig, min mor, og velsigne dit liv og give dig et godt helbred.

Kursisten får mulighed for at udtrykke sig som et tydeligt flersproget lyrisk jeg, der udtrykker en værdi i at kunne vise sig med et rigt og følsomt billedsprog, sproglige figurer og kulturelle markører. Kursisten skriver fra et personligt og følelsesladet sted, hvor hun udtrykker en personlig stemme, og med udgangspunkt i den tager hun sproglige chancer. Der opstår en kobling mellem hendes mere danskfaglige stemme og hendes personlige stemme, som måske er med til at skabe sprogmod.

Den faglige og personlige stemme

Artiklen peger på, at flersproget lyrik kan være med til at skabe særlige rum, hvor kursisternes faglige og personlige stemmer taler sammen med flertydigheden i digtene. Der opstår mulighed for at styrke sproglæringen og kursisternes muligheder for at trække på forskellige sproglige ressourcer og udfolde sig og tage plads som *multilingual subjects*. Digtene åbner op for fælles forhandlinger i klassesamtalerne, hvor kursisterne fortolker i fællesskab, og subjektets indre forhandlinger og selvfortællinger bringes i spil, når kursisterne selv skriver flersprogede digte. Kursisternes spejling i digtene og flersprogligheden er en central motor for disse processer. Der ligger et potentiale i at arbejde med koblingen mellem kursisternes faglige og personlige stemmer, og i de timer, vi har undersøgt, viser kursisterne, at de har lyst til at bruge deres stemmer. Det er derfor en glæde at arbejde med flersprogede digte i undervisningen, hvor sprog og ord får det til at gnistre.

Litteratur

Brun, M. og Jacobsen, K. (2024). *Hvert ord skal betyde noget: Flersproget og flerkulturel lyrik i samtale kursisternes faglige og personlige stemmer*. [Upubliceret masteropgave]. Aarhus Universitet (DPU).

Elmi, A. (2023). *Barbar [Tavshedens objekt]*, Gyldendal.

Garcia, O. og Wei, I. (2014). *Translanguaging. Language, Bilingualism and Education*. Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9781137385765>

Holland, K og Mongillo, M. (2016). Elementary Teachers' Perspectives on the Use of Multicultural Literature, *Language and Literacy*. Vol. 18. Nr. 3. <https://doi.org/10.20360/G2MP4G>

Khiljee, N. (2020). *Kære søster*. Lindhardt & Ringhof.

Kramsch, C. (2009). *The Multilingual Subject. What Foreign Language Learners Say about their Experience and Why it Matters*. Oxford University Press.

Kramsch, C. (2012). *Authenticity and Legitimacy in Multilingual Second Language Acquisition (SLA)*. YouTube,
<https://youtu.be/VHxxpdc2PoE?si=a6vtD246rwTPwDVB>

Mansour, N. (2020). *Multikulturel litteratur i danskfaget. Kulturer, læsemåder og litterær inklusion*. Ph.d.- afhandling. Aarhus Universitet.
<https://www.ucviden.dk/da/publications/multikulturel-litteratur-i-danskfaget-kulturer-l%C3%A6sem%C3%A5der-og-litte-2>